

DOI: <https://doi.org/10.36719/3005-3137/7/110-122>

Nuray Əliyeva

AMEA Naxçıvan Bölməsi

Filologiya elmləri doktoru, dosent

<https://orcid.org/0000-0003-0223-5199>

naliyeva22@mail.ru

Bəxtiyar Vahabzadə poeziyasında ana dili və milli kimlik problemi

Xülasə

Bəxtiyar Vahabzadə XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının ən böyük söz ustalarından biri kimi milli poeziyamızda xüsusi yer tutur. Onun yaradıcılığı milli-mənəvi dəyərlərimizin, ana dilimizin və xalq ruhunun poeziyada parlaq ifadəsi olmaqla, dilimizin inkişafında mühüm rol oynamışdır. Şairin poeziyası mövzu və ideya baxımından olduqca zəngin olmaqla yanaşı, həm də bədii-estetik baxımdan yüksək səviyyədədir. Bəxtiyar Vahabzadə ana dili, vətən sevgisi, milli kimlik, azadlıq və ədalət kimi ali idealları daim poeziyasının mərkəzinə gətirərək bu mövzulara həm bədii, həm də ictimai-siyasi müstəvidə yanaşmışdır. Xalq şairinin ana dilinə münasibəti onun yaradıcılığında xüsusi yer tutur. “Ana dili”, “Latın dili” şeirlərində, poemalarında o, dil məsələsini sadəcə poetik hisslərlə deyil, həm də fəlsəfi və ideoloji baxış bucağından təhlil edir. Sovet dövründə ana dilinin sıxışdırılması, rus dilinin üstün tutulması və dilimizə laqeyd münasibət şairin yaradıcılığında dərin narahatlıqla əks olunur. O, dilə etinasızlıq göstərən insanları kəskin tənqid edir və dilin xalqın ruhu, kimliyi və yaddaşı olduğunu vurğulayır. Bəxtiyar Vahabzadə ana dilini xalqın qüruru kimi təqdim edir və onu qorumağı hər bir azərbaycanlının vətəndaşlıq borcu kimi dəyərləndirir. Bəxtiyar Vahabzadənin poeziyasında xalq danışığı dili ilə ədəbi dilin harmoniyası, sadə və yığcam ifadə vasitələri, lirik duyğuların fəlsəfi düşüncə ilə birləşməsi onun poetik üslubunun əsas xüsusiyyətlərini təşkil edir. O, klassik və müasir ədəbi ənənələri ustalıqla sintez edərək, dilin sadəliyindən yararlanmaqla dərin mənəvi və təsirli poeziya nümunələri yaratmışdır. Xalq dilindən gələn obrazlı ifadələr, bayatı və muğam poetikası onun şeirlərinə xalq ruhunu və təbiiliyini qatmışdır. Cənubi Azərbaycanla bağlı yazdığı əsərlərdə, xüsusilə “Gülüstan” poemasında və digər şeirlərində isə şair iki yerə parçalanmış xalqın faciəsini, Cənubda dilin yasaqlanmasını və milli kimliyin sıxışdırılmasını böyük ağrı ilə ifadə edir. O, dilin sadəcə bir ünsiyyət vasitəsi olmadığını, eyni zamanda bir xalqın milli varlığının əsas dayacağı olduğunu dönə-dönə vurğulayır. Şairin dil və millət məsələlərinə yanaşması

yalnız poeziyada deyil, publisistik yazılarında və ictimai çıxışlarında da öz əksini tapır. Parlament çıxışlarında və publisistik fəaliyyətində də o, ana dilinin qorunmasını dövlət səviyyəsində məsuliyyət kimi dəyərləndirmiş, bu məsələyə bütün xalqın cəlb edilməsinin vacibliyini bildirmişdir. Bəxtiyar Vahabzadə yalnız söz sənətkarı deyil, həm də milli düşüncənin, ana dilinin və xalq ruhunun yorulmaz müdafiəçisi olmuşdur. Onun zəngin irsi bu gün də gənc nəslin mənəvi tərbiyəsində və dilə sevgi ruhunda yetişməsində əvəzsiz rol oynayır.

***Açar sözlər:** Bəxtiyar Vahabzadə, ana dili, milli kimlik, xalq dili, dil siyasəti, Cənubi Azərbaycan, vətəndaş şair, dil mübarizəsi*

Nuray Aliyeva

Nakhchivan Branch of ANAS

Doctor of philological sciences

<https://orcid.org/0000-0003-0223-5199>

naliyeva22@mail.ru

The issue of the mother tongue and national identity in the poetry of Bakhtiyar Vahabzade

Abstract

Bakhtiyar Vahabzade holds a special place in 20th-century Azerbaijani literature as one of the most prominent masters of poetic expression. His works vividly reflect national and spiritual values, the native language, and the spirit of the Azerbaijani people, playing a crucial role in the development of the Azerbaijani literary language. Vahabzade's poetry is rich in themes and ideas, while also being aesthetically and artistically powerful. Topics such as the mother tongue, love for the homeland, national identity, freedom, and justice are central to his creative vision. In poems like "Mother Tongue" and "Latin Language," as well as in his narrative poems, he approaches language not merely as a poetic subject, but also from philosophical and ideological perspectives. The suppression of the Azerbaijani language during the Soviet era, the dominance of the Russian language, and public indifference to the native tongue deeply concerned the poet. He strongly criticized those who were negligent toward their language, emphasizing that language represents the soul, identity, and memory of a nation. Vahabzade regarded the native language as a symbol of national pride and considered its protection a civic duty for every Azerbaijani. His poetic language combines literary and colloquial Azerbaijani, blending simplicity of expression with deep philosophical thought. Folkloric

elements such as bayatis and mugham poetry also enrich his style. In his works addressing South Azerbaijan, particularly in the poem “Gülüstan,” he reflects the pain of a divided nation, the prohibition of the Azerbaijani language in the South, and the suppression of national identity. His approach to language as the foundation of national existence is evident not only in his poetry but also in his public speeches and journalistic works. In parliamentary addresses, he emphasized the need for state-level protection of the language and called for national unity in this effort. Bakhtiyar Vahabzade was not only a literary figure but also a staunch defender of his people's language, spirit, and cultural identity. His legacy continues to inspire future generations with a deep sense of loyalty to their language and national values.

Keywords: *Bakhtiyar Vahabzade, mother tongue, national identity, folk language, language policy, South Azerbaijan, civil poet, language struggle*

Giriş

Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafında mühüm rol oynamış böyük söz ustalarından biri də Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadədir. Onun zəngin yaradıcılığı milli-mənəvi dəyərlərimizin, ana dilimizin və xalq ruhunun poeziyada təəcəssümüdür. B.Vahabzadə yalnız mövzu müxtəlifliyi ilə deyil, həm də dil və üslub orijinallığı ilə seçilən sənətkarlardandır. Onun əsərlərində dil bir tərəfdən milli ruhu ifadə edir, digər tərəfdən isə bədii-estetik zövq yaradır. Şairin yaradıcılığı Azərbaycan ədəbi dilinin imkanlarını göstərmək baxımından da mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Tədqiqat

Akademik Bəxtiyar Vahabzadə XX əsr Azərbaycan poeziyasının ən parlaq nümayəndələrindən biri olmaqla yanaşı, həm də fəlsəfi fikirləri, milli ideyaları və ictimai mövqeyi ilə seçilən şairlərdəndir. O, yalnız lirika sahəsində deyil, eyni zamanda publisistika, dramaturgiya və elmi fəaliyyət sahəsində də mühüm işlər görmüşdür. Bəxtiyar Vahabzadənin poeziyası dərin ictimai mahiyyətə malik olub, milli azadlıq, ana dili, vətən sevgisi, insanlıq, ədalət kimi ali ideallara xidmət etmişdir.

Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri olan Bəxtiyar Vahabzadə öz yaradıcılığında milli kimlik, vətən sevgisi və ana dilinə bağlılıq kimi mövzuları daim ön planda tutmuşdur. Onun poeziyasında ana dili sadəcə bir ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də milli ruhun, mədəni irsin və azadlıq arzusunun simvoludur. Bu baxımdan, B.Vahabzadənin əsərlərində ana dilinə münasibət xüsusi bir yer tutur. Bu mövzuya verdiyi dəyər onun ictimai mövqeyi ilə də sıx bağlıdır.

Bəxtiyar Vahabzadənin yaradıcılığı ideya-məzmun və bədii forma baxımından zəngin olmaqla, Azərbaycan poeziyasında yeni bir mərhələnin əsasını qoymuşdur.

Onun poetik təfəkkürü, dilə yanaşma tərzı, sözlə işləmə məharəti həm çağdaşları, həm də sonrakı ədəbi nəslin nümayəndələri üçün nümunə olmuşdur. Xüsusilə dil üzərindəki işləmələri, xalq danışiq dilindən ustalıqla istifadəsi, yaradıcılığı üçün xarakterik olan klassik və müasir üslub paralelliyi onun poetik sənətkarlığını fərqləndirən cəhətlərdəndir.

Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığında ana dili mövzusu. Bəxtiyar Vahabzadənin yaradıcılığında ana dili mövzusu əsas istiqamətlərdən biridir. Onun “Ana dili” şeiri əsl vətəndaş şairin öz doğma dilinə olan sevgi və bağlılığın bədii ifadəsidir:

Səndə mənim xalqımın qəhrəmanlıqla dolu
Tarixi varaqlanır,
Səndə necə min illik mənim mədəniyyətim,
Şan-şöhrətim saxlanır.
Mənim adım, sanımsan,
Namusum, vicdanımsan (Vahabzadə, 2004, I c. s.8-9).

Bu misralar şairin dilə olan münasibətini təkcə estetik deyil, həm də ideoloji və mənəvi baxımdan izah edir. Şairin digər əsərlərində də dil məsələsi və milli ruh qırılmaz şəkildə birləşir. B.Vahabzadənin fikrincə, dilini unudan xalq, kimliyini də unudar. “B.Vahabzadəni millət xadimi kimi həmişə narahat edən ən vacib məsələlərdən biri, bəlkə də birincisi ana dilinə münasibət olmuşdur; onun çoxcəhətli fəaliyyətinin təkcə bu qeyd edilən tərəfi, əslində kifayət idi ki, adı Azərbaycan tarixində əbədi olaraq qalsın” (Cəfərov, 1996, s. 68). Şairin fikrincə, ana dili insanın ruhunun ifadəsidir və onu qorumaq hər bir vətəndaşın borcudur. Onun dilə bu cür yanaşması təkcə dil ilə bağlı düşüncələrində, fikirlərində deyil, eyni zamanda əsərlərinin dilində də özünü göstərir. B.Vahabzadənin poeziyasında dil təkcə ifadə vasitəsi deyil, həm də estetik hadisə kimi çıxış edir. Onun yaradıcılığında dilin sadəliyi ilə dərinliyi bir arada təqdim olunur. Şairin dili, üslubu xalq danışiq dili ilə ədəbi dilin harmoniyasına əsaslanır. O, obrazlı və yığcam ifadə tərzı ilə fikir və duyğularını oxucuya asanlıqla çatdırmağı bacarır. Öz əqidəsini, idrakını, diləklərini bu dil vasitəsilə ustalıqla ifadə edərək dilimizin başına gətirilən müsibətləri, yad dillərin dilimizi necə sıxışdırdığını ürək ağrısı ilə qeyd edir:

Heç kəs inciməsin, dedik, qoy bizdən,
Yandıq yad evində biz çıraq kimi.
“Buyur” deyə-deyə, hörmətimizdən,

Qonağı elədik evin sahibi.
Bizim böyük-böyük ustadlarımız
“Xəmsələr” bağladı özgə dilində.
Yadın malı oldu bizim varımız,
Babam talan oldu öz mənzilində [Vahabzadə, 2008, III c. s. 498].

Onun poetik dili özündə canlı xalq dilinin təbiiliyini, lirik emosiyanın gücünü və dərin fəlsəfi düşüncəni birləşdirir. Bu xüsusiyyət onun yaradıcılığında üslubi orijinallıq yaradır.

O, danışq üslubunu poeziyaya gətirərək şeiri daha canlı və anlaşılan etmişdir. Bu baxımdan B.Vahabzadə klassik poeziyanın dərin ənənələri ilə xalq dilinin təbii axarını sintez edə bilmişdir. Bu da onun şeirlərinin oxucuya daha yaxın və təsirli olmasını təmin edir. Hətta şairin klassik şeir formasında yazdığı qəzəllərdə belə bu sadə dil forması aparıcı mövqedədir. Halbuki bu janrlarda adətən klassik üslubun tələblərinə uyğun olaraq dil ağırlaşır, alınmaların sayı çoxalır. Lakin B.Vahabzadə yaradıcılığında bu janrların dili də şairin ümumi dil kontekstindən kənara çıxmır və özünün xəlqiliyi ilə seçilir:

Yenə bağlar o bağlardır, fəqət bağda gülüm yoxdur,
Gülüm yoxdur, bu dünyada ayım yoxdur, ilim yoxdur.
Zaman dönməz öz hokmündən... Biz ayrıldıq, tez ayrıldıq,
Dilim bar verməz, ay dostlar, deyəm ki, sevgilim yoxdur
(Vahabzadə, 2004, I c. s.277).

Bəxtiyar Vahabzadənin dilindəki sadəlik heç də primitivlik deyil. Əksinə, bu sadəlik onun poetik düşüncəsinin aydınlığı və xalq ruhuna yaxınlığından qaynaqlanır. Dil və fikir vəhdəti onun poeziyasını orijinal və təsirli edir. Onun klassik şeirin janrlarında yazdığı əsərlərin dilində anlaşılmayan söz yoxdur. Buradakı ifadələr də tamamilə xalq dilindən gələn ifadələrdir:

Daş ürəklərdə yanıb daşları sındırdı muğam.
Haqqa düşmən olanı haqqa tapındırdı muğam.
Nə güman eyləmişən ondakı tilsimləri sən,
"Kürü ahıyla qurutdu", "salı yandırdı" muğam (Vahabzadə, 2004, I c. s. 279).

Şairin dilində xalq danışq dili ilə ədəbi dilin birləşməsi onun poeziyasını xüsusilə orijinal və təsirli edir. O, yalnız ədəbi dilin ənənəvi qaydalarına riayət

etməklə kifayətlənmir, həm də xalq dilinin canlı və təbii elementlərini şeirə gətirərək onu daha təbii və dinamik edir. Bu, B. Vahabzadənin dilindəki sadəlik və bədii dərinliyi bir araya gətirir, şeirlərinə həm ağırlıq, sanbal, həm də eyni zamanda, yüngüllük qatır:

Laylay dedim yatasan,
Qızıl gülə batasan,
Qızıl güllər icində
Şirin yuxu tapasan.

Hopdu ruhumuza bayatılardan
Nəğməyə bənzəyən ləhcələrimiz.
Daddıq dilimizin şirinliyini
Hələ bələkdəyken bu beşikdə biz (Vahabzadə, 2004, I c. s. 61).

Şairin bu cür sadə, lakin təsirli üslubu onun poeziyasının geniş kütlələr tərəfindən qəbul olunmasında, sevilməsində mühüm rol oynamışdır.

Azərbaycan ədəbiyyatında B. Vahabzadə qədər öz dilin sevən, tərənnüm edən, onun o dövrdəki vəziyyətini ürək ağrısı ilə vurğulayan, dilinin taleyi üçün narahatlıq keçirən ikinci söz sənətkarı tapmaq çətindir. “Ana və ana dili mövzusu Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığında əhəmiyyətli yer tutub. Şair 1950-2000-ci illərin şeirlərindən olan "Ana və şəkil", "Ana türbəsi", "Ana", "Körpə nəfəsi", "Lay-lay", "Doğum evində", "Ana dili", "Ana hədiyyəsi", "Ana və balalar", "Mənim anam", "Ekran qabağında", "Anama giley", "Şəhid anası", "Ana birsə", "Mənim ana dilim", "Anam öldümü", "Anam təzədən böyüyür", "Anam haqqında şeirlər", "Ana dedim, qarşımda bir gözəl səhnə açıldı" və başqalarında anaların və doğma dilimizin ehtizazlı bədii obrazını yaradıb” (Əsgərli, <https://science.gov.az/az/news/open/14068>). Onun ana dili mövzusunda yanaşması, müasirləri arasında seçilir. O, bu mövzuya yalnız bədii deyil, eyni zamanda ictimai məsuliyyət prizmasından da yanaşırdı. Digər şairlərlə müqayisədə, B. Vahabzadənin dilə münasibəti daha dərinlən və daha emosional idi. Onun şeirləri xalqda dilə sevgi və hörmət hisslərini daha da gücləndirirdi. Şair dilimizə həsr etdiyi ayrıca şeirləri ilə yanaşı, demək olar ki, əksər əsərlərində dil məsələsinə toxunur, ona öz münasibətini bildirir, dilimizi digər dünya dilləri ilə müqayisə edir və nəticələr çıxarır. “B. Vahabzadənin yaradıcılığında ana dili mövzusu mühüm yer tutur. Ana dili məsələsi onun həm poeziyasında, həm də publisistikasında diqqət mərkəzində olmuş, bu məsələnin müxtəlif aspektlərinə şairin milli-mənəvi dəyərlərə söykənən prinsipial mövqeyi öz

əksini tapmışdır. O, “Sandıqdan səslər” kitabına yazdığı “Ön söz” də sovet dövründəki fəaliyyətindən bəhs edərkən yazır: Mənim ən böyük mübarizəm isə sovet dövründə ayaqlar altında tapdanan, qapılar arxasında qalan ana dilimizin uğrunda həm əməli işimdə, həm də yaradıcılığımda ardıcıl mübarizə idi. Mən bu mövzuya onlarla məqalə, onlarla şeir və poema həsr etmişəm” (Əzizov, 2015, s.25). Sovet dövründə ana dilinin ikinci plana keçirilməsi, rus dilinin dominant mövqe tutması Bəxtiyar Vahabzadəni narahat edən əsas məsələlərdən biri olmuşdur. O, bu məsələyə qarşı öz etirazını açıq şəkildə şeirlərində ifadə etmiş və ana dilinin qorunmasının vacibliyini vurğulamışdır. “Ana dili” şeirindəki bu misralar onun mövqeyini açıq şəkildə göstərir:

Ey öz doğma dilində danışmağı ar bilən,
Bunu iftixar bilən
Modalı ədəbazlar
Qəlbinizi oxşamır qoşmalar, telli sazlar.
Qoy bunlar mənim olsun.
Ancaq Vətən corəyi,
Bir də ana ürəyi
Sizlərə qənim olsun (Vahabzadə, 2004, I c. s.8).

Dilimizin o dövrdəki vəziyyəti, sözün əsl mənasında, şairin qəlbini ağrıdırdı. “Həmin illərdə ölkəsinin dilini, tarixini, gələcək perspektivlərini yaxşı bilən bir çox elm və mədəniyyət xadimi kimi B.Vahabzadə də duyğu və düşüncələrini dolayısı bir şəkildə sətirlərdə çatdırmağa yönəlmiş, əksər hallarda simvolik ifadələrə, uzaq mənələrə baş vurmuşdur” (Türkmən, 2009, s. 9). O, dilimizdən düzgün istifadə etməyən, öz övladlarına başqa dillərdə təhsil verməyə çalışan insanları çox kəskin şəkildə tənqid edərək deyirdi: “Heç kəs bizə yuxarıdan demir ki, övladlarına ana dilini öyrətmə, ana dilində olan məktəblərə biganəlik göstər, dövlət dilində yazılmış ərizəni qəbul etmə! Ana dilində danışma!” (Xəlilov, 2014, s. 104). Əlbəttə, B.Vahabzadə rus dilini öyrənməyə qarşı deyildi, çünki bu, dövrün tələbi idi. Lakin onun üçün hər şeydən əziz öz doğma dilimiz idi. O, haqlı olaraq dilimizə xor baxanları qınayırdı:

Mənim övladıma ana dilində
Dərs deyən "ağıllı" müəllimə bax.
"Vətən", "Vətən" deyir, öz övladını
Əcnəbi dilində oxudur ancaq.

Özgəyə: "Dilini öyrən!" - deyirsən,
Özünsə... Bu dili bəyənməyirsən!..(Vahabzadə, 2004, I c. s.45)

Bu məsələdə şair barışmaz mövqə tutmuşdu və yeri gəldikcə öz fikirlərini bu şəkildə ifadə edirdi: “Ana dili millətin namusudur. Namus isə paltar deyil ki, onu havaya və fəslə görə dəyişəsən. El demişkən, namusu itə atıblar, it yeməyib. Amma yeyənlər var... Mənim böyük Füzuliləri, Sabirləri və Üzeyir bəyləri yaradan xalqımın gələcəyinə də, onun dilinə və mədəniyyətinə də inamım çox böyükdür” (Gündoğdu, 2013, s. 111). O, ana dilinə olan münasibəti ilə təkə bir şair deyil, həm də bir dil savaşı kimi çıxış edirdi:

Bu Vətən torpağı qoy olsun qənim;
Vətəndə yaşayıb, onun dilinə,
Ruhuna, zövqünə, doğma elinə
Xor baxan şərəfsiz vətənsizlərə! (Vahabzadə, 2004, I c. s.19)

Bu fikirlər B.Vahabzadənin nəinki bədii yaradıcılığının əsas qayəsi idi, eyni zamanda onun bütün fəaliyyətində öz əksini tapırdı.

Bəxtiyar Vahabzadənin ictimai fəaliyyətində ana dili məsələləri. Dil məsələsində B.Vahabzadənin bu mövqeyi onun parlament çıxışlarında, publisistik yazılarında və geniş auditoriyalara etdiyi müraciətlərdə də özünü göstərirdi. O, dilin qorunmasını milli varlığın qorunması ilə eyni səviyyədə dəyərləndirirdi. Beləliklə, onun poeziyası ilə yanaşı, ictimai fəaliyyəti də bu istiqamətdə əhəmiyyətli rol oynamışdır.

“Bəxtiyar Vahabzadə təkə dil, ana dili və onun taleyi məsələlərini öz əsərlərinin mövzusu etməklə kifayətlənməyib, dil barəsində düşüncələrin məhsulu olan bəzi dilçilik terminlərinin bədii təsvir vasitələri sırasına gətirilməsinə də cəhd etmişdir. O, bir şeirində “isim”, “sifət”, “feil” kimi nitq hissələrini qarşılaşdırır, onların bəzi təsəvvürləri təmsil etmə gücünü saf-çürük edir” (Alməmmədova, 2010, s. 14). Doğrudan da, şair bu şeirində olduqca maraqlı bir təsvir üsulu seçərək, feilləri çox sevdiyini deyir və dildəki nitq hissələrini müqayisə edərək feili onların hamısından üstün tutur. Təbii ki, şairin bu söz qruplarına olan sevgisi təsadüfi deyil. Feillərin dilimizin milli xüsusiyyətlərini qoruyub saxlamasında böyük rolu var. Məhz buna görə şair feilləri öz oxucusuna döyüslərdən qalib çıxan qəhrəman kimi təqdim edir:

İsim, sifət döyüslərdə çox zaman
Karıxır...

Feillərsə döyüşlərdən həmişə
Qalib çıxır.
Çox sevirəm igid kimi döyüşən
Kəlməni mən,
Sözü mən.
Feil olmaq istəyirəm
Düzü mən!.. (Vahabzadə, 2008, IV c. s. 72)

Qırıqız yazıçısı, tanınmış ictimai-siyasi xadim Çingiz Aytmatov deyirdi: “B.Vahabzadənin poetik təfəkkür mədəniyyəti təbiətə millidir. Bu, müstəsna dərəcədə zəruri haldır ki, sən övladı olduğun xalqın nitq hissəsində feil olmağı bacarasan, xalqının canlı dil memarlığına öz töhfəni verə biləsən. Bununla yanaşı, B.Vahabzadənin poetik təfəkkür mədəniyyəti daha üstün mahiyyət kəsb edir və millilikdən ümumbəşəri səviyyəyə qalxır” (Vahabzadə, 2004, I c. s. 7).

Bütün əsərlərində o, xalq danışığı dilindən istifadə etməklə bir tərəfdən, vətənin xalqının düşüncə tərzini, duyğularını və həyat fəlsəfəsini ifadə edir, digər tərəfdən isə dilin sərbəstliyini və canlılığını göstərir. B.Vahabzadə xalq dilinin möhkəm əsnələrini və ədəbi dilin yüksək standartlarını birləşdirir. Beləliklə, şairin dilindəki hər bir sözdə həm müasir, həm də ənənəvi elementlərin vəhdəti onu oxucular üçün həm sadə, həm də dərinlən anlamlı edir. Şübhəsiz ki, B.Vahabzadə yaradıcılığında dil məsələlərindən danışarkən onun “Latın dili” şeiri üzərində xüsusi dayanmamaq mümkün deyil. Çünki bu şeirdə şairin dil haqqındakı əsas fikirləri, mülahizələri, dillərin taleyi ilə bağlı keçirdiyi narahatlıq və gəldiyi nəticələr ümumiləşmişdir. O, ölü xalqın yaşayan dili ilə yaşayan xalqların ölü dillərini müqayisə edir və belə bir qənaətə gəlir ki, latın dili ölü dil deyil. Çünki o, “elmlərin təməli”dir və həkimlər, alimlər, loğmanlar bu dilədən istifadə edirlər. Lakin elə dillər var ki, onun məxsus olduğu xalq yaşasa da, onun nümayəndələrinin öz dilində danışmaq ixtiyarı yoxdur. Bu dillər “kiçik, yoxsul komalarda dustaqlırlar” və məişət səviyyəsindən kənara çıxma bilmirlər. Əsl ölü dil isə, əslində, onlardır:

İndi söylə,
Hansı dilə ölü deyək:
Vətən varkən,
Millət varkən,
Kiçik, yoxsul komalarda
dustaqlı olan bir diləmi?
Yoxsa, uzun əsrlərdən keçib gələn,
Xalqı ölən, özü qalan bir diləmi? (Vahabzadə, 2004, I c. s. 305)

“Şair ölkəsindəki məkrli dil siyasətinə qarşı zərgər dəqiqliyi ilə ölçüb-biçdiyi fikirlərini qoyur və inanır ki, Azərbaycan-türk, qırğız, özbək, qazax, türkmən dillərinin düşdüyü vəziyyətə işarə etdiyini oxucular asanlıqla anlayacaqlar” (Vahabzadə, 2008, III c. s. 5). Ana dili mövzusunun bu qədər geniş və dərin işlənməsi, şairin milli ruhunun və vətənə olan sevgisinin, bağlılığının göstəricisidir. B.Vahabzadə cəsarətlə ana dilini müdafiə etmiş və bu yolda heç bir təzyiqdən çəkinməmişdir. Onun bu davranışı təkcə şair cəsarəti deyil, həm də vətəndaş məsuliyyəti nümunəsi idi. Dil məsələsində B.Vahabzadənin mövqeyi özünü parlament çıxışlarında, publisistik yazılarında və geniş auditoriyalara etdiyi müraciətlərdə də göstərirdi. O, dilin qorunmasını milli varlığın qorunması ilə eyni səviyyədə dəyərləndirirdi. Beləliklə, onun poeziyası ilə yanaşı, ictimai fəaliyyəti də bu istiqamətdə əhəmiyyətli rol oynamışdır. Şair yazır: “Dil xalqındır. Ona görə də dilin gözəlliyi keşiyində yalnız alim və yazıçılar, filoloq və jurnalistlər deyil, bütün xalq durmalıdır. Bu, hər birimizin vətəndaşlıq borcudur. Bu, ümumxalq işi, dövlət işidir. Ata-babalarımızdan miras aldığımız ana dilimizi göz bəbəyimiz kimi qorumaq, onu cilalaya-cilalaya, öz dadı-tamı və təmizliyi ilə gələcək nəsillərə təhvil vermək müqəddəs borcumuzdur” (Vahabzadə, 1976, s. 181).

Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığında Cənubi Azərbaycanda dil məsələləri.

“B.Vahabzadə tarix, millət, azadlıq, vətən və ana dili kimi milli məsələlərdə olduqca həssas olmuşdur. Vətən və ana dilini dırnaq və ət kimi bir-birindən ayrılmaz dəyər olaraq görmüş, dil deyəndə vətən, vətən deyəndə isə dili əskik etməmiş, hər iki dəyəri müqəddəs, həyat üçün vazkeçilməz olaraq dəyərləndirmişdir” (Uzun, 2015, s. 13).

B.Vahabzadə yaradıcılığında ana dili məsələsi şairin Cənubi Azərbaycan mövzulu şeirlərində bir daha aktuallaşır. Şair bir çox əsərlərində olduğu kimi “Gülüstan” poemasında da bu mövzu üstündə dayanır, ona öz mövqeyini belə bildirir:

Ağalar bilmədi birdir bu torpaq
Təbriz də, Bakı da - Azərbaycandır,
Bir elin ruhunu, dilini ancaq
Kağızlar üstündə bölmək asandır [Vahabzadə, 1969, s. 81].

Əsərdən seçdiyimiz bu hissə həm mənəvi, həm də tarixi baxımdan çox dərin mənə daşıyır. Şair bu misralarda Azərbaycan xalqının vahidliyinə və bütövlüyünə olan inamını ifadə edir. Hər iki şəhər arasındakı coğrafi sərhədlərin əslində sadəcə süni olduğunu, həmçinin bu torpaqların bir bütöv olduğunu vurğulayaraq göstərir ki, “ağalar” Azərbaycan xalqının ruhunu və birliyini anlamayıb, sadəcə coğrafi sərhədləri müəyyən edərək, torpaqları parçalayıblar. Ümumiyyətlə, B.Vahabzadəni

Cənubi Azərbaycanda dilimizin vəziyyəti çox narahat edir və o, tez-tez bu mövzuya müraciət edərək cənublu soydaşlarımızın dərdinə şərik olur. Şair İranda Azərbaycan dilində qəzet və jurnallar çıxmasına çevik reaksiya verərək bu münasibətlə yazırdı:

Dilin öz vətəninə qərib oldu, qardaşım,
Atalı-analıykən yetim oldu, qardaşım.
Dilin məktəb görmədi, kürsülərdən qovuldu.
Ögeylər doğma oldu, doğmalar ögey oldu.
İndi gözlərin aydın, dil dodaqla görüşdü,
Dilin kitaba düşdü, dilin qəzetə düşdü (Vahabzadə, 2008, IV c. s. 266).

Dil məsələsi B.Vahabzadənin bütün yaradıcılığında olduğu kimi bu şeirdə də çox mühüm və dərin bir mövzudur, çünki şair burada yalnız Azərbaycan torpağının və ərəzilərinin birliyini deyil, həm də dili xalqı birləşdirən bir simvol olaraq qəbul edir. Ona görə dil bir xalqın kimliyinin, mədəniyyətinin və düşüncə tərzinin təməlində duran ən vacib amillərdən biridir və xalqın dilinin, mədəniyyətinin və düşüncə tərzinin bu şəkildə yox olması mümkün deyil. B.Vahabzadənin dili ilə desək, bir xalqın ruhu və dili yalnız kağız üzərində bölünə bilər, amma real həyatda, xalqın dilini, mədəniyyətini və kimliyini heç bir güc məhdudlaşdırma bilməz. Bənzər fikirlər şairin “İstiqlal” poemasında da öz əksini tapır:

Bir vahid millətə, iki hakimin
Dili doğmalaşdı...Bu lap ağ oldu.
Doğma anamızın şəkərdən şirin
Bizə öyrətdiyi dil yasaq oldu (Vahabzadə, 2008, III c. s. 83).

Bu misralar şairin dil məsələsinə dair çox kəskin, emosional və ictimai-siyasi baxımdan dərin münasibətinin təzahürüdür. Şair burada **bir millətin parçalanması, hakimiyyətlərin təzyiqi altında dilin sıxışdırılması və ana dilinin yasaqlanması** kimi məsələləri önə çıxarır. B.Vahabzadə ana dilinə olan qadağaları yalnız siyasi repressiya kimi deyil, həm də insani və mənəvi faciə kimi təqdim edir. Çünki dil xalqın ruhudur, ananın balasına öyrətdiyi ilk sözlərdir. Bu dilin yasaqlanması, bir xalqın həm yaddaşının, həm kimliyinin, həm də gələcəyinin boğulması deməkdir. Bu misralar təkcə bir tarixi reallığı deyil, həm də vətənpərvər şairin simasında bir xalqın etirazını, fəryadını və çağırışını ifadə edir. Bu cür fikirlər onun dilində tez-tez səslənir:

Özündən, sözündən qaçaq dilimiz
İslanıb üşüdü qarda, çisəkdə.
Yüksək məqamlarda yasaq dilimiz
Qovulub yaşadı kənddə, kəsəkdə (Vahabzadə, 2008, III c. s. 84).

Nəticə

Bəxtiyar Vahabzadənin yaradıcılığı Azərbaycan poeziyasının inkişafında mühüm yer tutmuş və milli şüurun formalaşmasında böyük rol oynamışdır. O, milli vətəndaşlıq mövqeyini dil və üslub vasitəsilə çatdıran bir sənətkar kimi Azərbaycan poeziyasının gələcək nəsillər üçün mənəvi, intellektual və estetik mirasını yaratmışdır. Onun yaradıcılığında dil məsələsi daim ön planda idi. Şair həm ölkəmizdə, həm də Cənubi Azərbaycanda dilimizin vəziyyətini, onun yaşadığı kəşməkeşləri ürək ağrısı ilə təsvir etmiş, bütün yaradıcılığı ilə dilimizin buxovlardan azad olması uğrunda çalışmışdır. Bu baxımdan o, hər bir kəlməsi ilə dil uğrunda mübarizə aparmış və oxucusunu da bu mübarizəyə qoşulmağa səsləmişdir. İstiqlalın böyük şairi bütün həyatını və yaradıcılığını xalqına həsr edərək onun dilinin də mübarizələrdən qalib çıxması üçün bütün qüvvəsini səfərbər etmişdir. Bu baxımdan B.Vahabzadə öz çoxşaxəli fəaliyyəti ilə təkcə söz sənətkarı deyil, həm də xalqın, onun dilinin taleyi üçün çarpışan bir ictimai xadim kimi Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində zirvəyə yüksəlmişdir. Ana dilinin qorunması və inkişaf etdirilməsi uğrunda daim mübarizə aparan şairin yaradıcılığı bu gün də aktuallığını qoruyur və gənc nəsil üçün bir nümunə kimi çıxış edir.

Ədəbiyyat

1. Alməmmədova S. Bəxtiyar Vahabzadə poeziyasının dili. Bakı: Elm, 2010, 76 s.
2. Cəfərov N. Bəxtiyar Vahabzadə. Bakı: Azərbaycan nəşriyyatı, 1996, 80 s.
3. Əsgərli Ə. Bəxtiyar Vahabzadə poeziyasının sirri.
<https://science.gov.az/az/news/open/14068>
4. Əzizov E. Bəxtiyar Vahabzadə və ana dili // Görkəmli ictimai xadim, Xalq şairi, akademik Bəxtiyar Vahabzadənin anadan olmasının 90 illik yubileyinə həsr olunmuş “Bəxtiyar Vahabzadə və Azərbaycan filologiyasının aktual problemləri” mövzusunda Beynəlxalq elmi konfransın materialları. Bakı: 28 oktyabr 2015, s.25-28.
5. Gündoğdu B. Bəxtiyar Vahabzadənin publisistikası. Bakı: Nurlar, 2013, 272 s.
6. Xəlilov B. Bəxtiyar Vahabzadənin dilçilik görüşləri. Bakı: Bakı Çap Evi, 2014, 244 s.
7. Türkmən F. Türk dünyasının böyük şairi-Bəxtiyar Vahabzadə. “Yeni

Azərbaycan” qəzeti. 21 fevral 2009, s.9.

8. Uzun E. Bahtiyar Vahapzadə'de vatan və dil muhabbeti. Görkəmli ictimai xadim, Xalq şairi, akademik Bəxtiyar Vahabzadənin anadan olmasının 90 illik yubileyinə həsr olunmuş “Bəxtiyar Vahabzadə və Azərbaycan filologiyasının aktual problemləri” mövzusunda Beynəlxalq elmi konfransın materialları. Bakı: 28 oktyabr 2015, s.10-16.
9. Vahabzadə B. Sənətkar və zaman. Bakı: Gənclik, 1976, 298 s.
10. Vahabzadə B. Seçilmiş əsərləri. İki cildə. I cild (Şeirlər). Bakı: Ondər nəşriyyatı, 2004, 328 səh.
11. Vahabzadə B. Əsərləri. On iki cildə. III cild (1960-1969). Bakı: Elm nəşriyyatı, 2008, 577 s.
12. Vahabzadə B. Əsərləri. On iki cildə. IV cild (1970-1979). Bakı: Elm nəşriyyatı, 2008, 662 s.
13. Vahabzadə B. “Gülüstan”. Bakı: Yazıçı, 1969.

Daxil oldu: 01.04.2025

Qəbul edildi: 10.06.2025